

UOT 629.113:625.096

GƏNCƏ-QAZAX AVTOMOBİL YOLU BEYNƏLXALQ NƏQLİYYAT DƏHLİZİNDƏ ƏHƏMİYYƏTLİ ROLA MALİKDİR

*Texnika elmləri namizədi V.A.Mirzaliyev, Magistrant S.Y.Ələkbərov
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti*

Açar sözlər: *nəqliyyat sistemi, nəqliyyat dəhlizləri, şərq-qərb, şimal-cənub nəqliyyat dəhlizləri, daşımalar, tranzit daşımalar, loqistika, nəqliyyat, infrastruktur, Bakı Ələt limanı, iqtisadi rayon, istehsal müəssisələri, avtomobil yolları, İpək yolu, beynəlxalq əlaqələr, ticarət yolları, hərəkət təhlükəsizliyi, yolun təkmilləşdirilməsi, ekoloji təhlükəsizlik*

Əsası Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizləri Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişafına, onun daha da güclənməsinə öz töhvələrini verməklə yanaşı avtomobil nəqliyyatı sektorunda uzunmüddətli inkişaf proseslərinin sürətlənməsi, yeni yolların çəkilməsi, yenidən qurulması, Avropa ilə Asiya arasında körpü olan Azərbaycan yollar şəbəkəsinin əhəmiyyəti payı ilə səciyyələnir.

Asiyadan, Çindən, Hindistandan gələn, Qara və Aralıq dənizlərinə çıxan "Böyük İpək Yolu" yollarının üzərində Bərdə, Dərbənd, Qəbələ, Çola, Beyləqan kimi şəhərlərinin, Şəki, Şəmkir, Naxçıvan, Kaburqala və Torpaqqala kimi böyük ticarət mərkəzlərinin meydana gəlməsinə təkan vermişdir. Bu gün də müasir avtomobil yolları məhz bu qədim ticarət yolların üstündən keçərək Bakı-Salyan, Bakı-Quba, Bakı-Şamaxı və Bərdə-Gəncə-Qazax qədim yollarını təkrarlayır [1].

Son **10** ildə Avropa İttifaqı ölkələrindən Çinə ixrac üç dəfə artıb və bu da öz növbəsində Çini Avropa İttifaqının ikinci ən böyük ticarət tərəfdaşı edir, eyni zamanda Bakı Limanı və Orta Dəhliz, eləcə də "ÖBB Rail Cargo Group" və "Cabooter Group" kimi Avropanın aparıcı nəqliyyat və logistika şirkətləri üçün də geniş imkanlar yaradır.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti, cənab İlham Əliyevin 28 dekabr 2015-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat-yol kompleksində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi tədbirləri haqqında" Sərəncamı yol təsərrüfatında yeni dövrün başlanması kimi xarakterizə olunan Azərbaycan Respublikasının avtomobil yollarının şəbəkəsinin iqtisadi-siyasi əhəmiyyətini daha artmışdır. Müqayisə üçün 2012-2017-ci illərin avtomobil yolları haqqında statistik məlumata diqqətlə baxsaq ilbəil artım tempini aydın görürük,(Cə.d. 1)[3].

Cədvəl 1.

2012-2017-ci illərinin avtomobil yolları haqqında statistik məlumat

Avtomobil yolları km	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Avtomobil yollarının uzunluğu	18 994	19 002	19 016	19 016	19016	19016
Bərk örtüklü	18 825	18 841	18 859	18 882	18895	18895
Sementbeton	129	129	129	129	125	125
Asfaltbeton	8 026	8 636	9 030	9 231	9 467	9 716
Çınqıl	7 920	7 606	7 381	7 300	7 184	7 079
Torpaq yolları	169	161	157	134	121	121
Körpülərin sayı, ədəd	1 455	1 463	1 476	1 478	1 490	1 494
Körpülərin uzunluğu, paq.m	50 122	50 653	51 342	51 441	52198	52674

Əgər Avtomobillərin Respublika üzrə 2012/2017-ci illər ərzində müxtəlif növlər üzrə artım dinamikasına baxsaq Respublika yollarındakı vəziyyət aydın olar,(cə.d.2.)

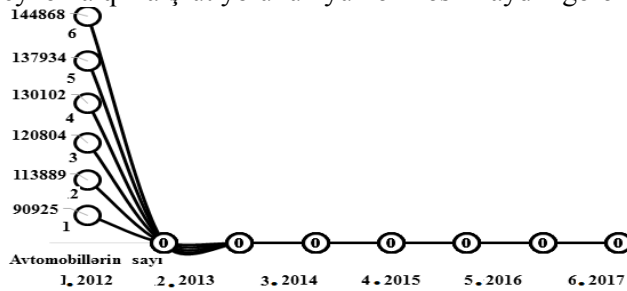
Bu gün Azərbaycanın yol sistemində Gürcüstan, Türkiyə və Qərbi Avropaya, şimalda Rusiyaya, cənubda İrana aparan yolların iqtisadi əhəmiyyəti danılmazdır.

Qərb rayonunu üzrə ən böyük şəhər olan Gəncə təxminən 300 000 əhalisi ilə Azərbaycanın ikinci ən böyük şəhəri və ölkənin qərb hissəsi üçün regional mərkəzdir. Gəncə-Qazax-Gürcüstan avtomobil yolu mühüm beynəlxalq marşrut yolu olmaqdan əlavə Şəmkir, Tovuz və Ağstafa şəhərlərini Gəncə, Qazax və Gürcüstan sərhədinə birləşdirən nəqliyyat sistemidir [1].

Cədvəl 2.

	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Avtomobillərin sayı-cəmi,əd	90925	113889	120804	130102	137934	144868
o cümlədən:						
yük avtomobilləri	11871	14634	15067	15551	16092	16598
Avtobuslar	2109	2370	2511	2711	2878	3014
sərnişin minik	75486	96001	102133	110775	117859	124110
şəxsi minik	74713	95115	101163	109773	116829	123046
xüsusi təyinatlı avtomobillər	854	694	754	694	695	679
digərləri	605	190	339	371	410	467

Avtomobillərin Respublika üzrə 2012/2017-ci illər ərzində artım dinamikasına baxsaq Gəncə-Qazax-Gürcüstan mühüm beynəlxalq marşrut yolunun yüklənməsini aydın görürük.

Şəkil.1 Avtomobillərin Respublika üzrə 2012/17-ci illər ərzində artım dinamikası.

Bu baxımdan layihə ərazisində regionda yerli iqtisadi artımın təmin edilməsinə dəstək verəcək beynəlxalq və dövlət səviyyəsində proqnozlaşdırılan yol hərəkəti ilə bağlı tədbirlərin görülməsi, Gəncə-Qazax-Gürcüstan beynəlxalq yolunda yol hərəkətinin təhlükəsizliyinə dair ciddi təkmilləşdirmə işlərinin aparılması vacibdir; 1998-ci il sentyabrında TRASECA konfransı Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında yeni tarixi mərhələ açdı. Ötən dövrdə ölkədə TRASEKA proqramı çərçivəsində yol infrastrukturunun inkişafı istiqamətində mühüm mərhələsinin əsasını qoydu. Asiyadan, Hindistandan gələn, Çindən, Qara və Aralıq dənizlərinə çıxan "Böyük **İpək Yolu**" yolu bu gün, Şimal-Cənub Nəqliyyat dəhlizi ilə birləşərək böyük ticarət mərkəzlərinin meydana gəlməsinə təkan vermiş, təkcə Şərqi qapısı deyil, eyni zamanda Avropanın müasir azad iqtisadi zonanın yaradılmasına əsas olmuşdur. Azərbaycan ərazisində əsas uzunluğu 508 kilometr olan Bakı-Ələt-Qazax-Gürcüstan dövlət sərhədi avtomobil yolunun Bakıdan Gəncəyədək olan 381 kilometrlik hissəsi 4 hərəkət zolaqlı olmaqla tamamilə yenidən qurulub. Gəncə-Gürcüstan Respublikası ilə dövlət sərhədi avtomobil yolunun 130 kilometr uzunluğunda olan hissənin də 4 zolağa genişləndirilməsi işlərinin 2020-ci ildə başa çatdırılması nəzərdə tutulur [5].

Layihədə hərəkət təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün Tovuzçay üzərində üzərində inşası nəzərdə tutulan körpü də daxil olmaqla 13 körpü, Aşağı Eyyublu və Düyərlinin şimal hissəsində Zəyəmçay çayını əhatə edəcəkdir;

Bundan əlavə yerli yaşayış yolları üçün 44 yeraltı keçid və çoxlu drenaj su boruları; hərəkətin təhlükəsiz keçidində, ikitərəfli hərəkət hissəsinə giriş və çıxışına imkan yaradan müxtəlif səviyyəli 22 yol qovşağı; ikitərəfli hərəkət hissəsinin üzərindən kiçik yolların keçməsinə imkan yaradan 12 yerüstü körpü; 3 istirahət zonası 11 və 4 zolaqlı I texniki dərəcəli B magistral yolunun tələblərinə müvafiq yol nişanlaması, yol nişanları və avadanlıqları nəzərdə tutulmuşdur..

Azərbaycanın ikinci sənaye rayonu olan Gəncədə və Daşkəsəndə qara və əlvan metallurgiya xammalının hasilatı, onların ilkin emalı müəssisələri yerləşir. Ağır sənaye rayonun iqtisadiyyatında mühüm yer tutur. Maşınqayırma sənaye sahəsi üzrə iqtisadi rayonda cihazqayırma, rabitə avadanlığı istehsalı, avtomobillərin və kənd təsərrüfatı maşınlarının təmiri müəssisələri fəaliyyət göstərir. Elektroenergetika Gəncə İEM-i, Şəmkir və Yenikənd SES-ləri ilə təmsil edilir.

O cümlədən kimya sənayesi Gəncə şəhərində fəaliyyət göstərən zavodlarda sulfat turşusu, kalium kübrəsi istehsalı ilə təmsil edilir. İqtisadi rayonda Dəliməmmədli pambıq mahlıçı, Gəncədə pambıq parça, yun parça, trikotaj məmulatları istehsalı, Gəncə, Qazax və Daşkəsəndə xalça

toxuculuğu müəssisələri yerli xammal təchizatı hesabına emala əsaslanır. Xalq istehlaki malları istehsal edən sahələrə Gəncədə yerləşən çini-saxsı qablar istehsalı aiddir.

Azərbaycan Respublikası üzrə kənd təsərrüfatı məhsulunun 13-14%-i, o cümlədən, kartofun 80-85%-i, üzümün 28%-i, heyvandarlıq məhsullarının 15 faizi bu rayonun payına düşür. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda kənd təsərrüfatının əsas ixtisaslaşma sahələri kartofun becərilməsi, üzümçülük və taxılçılıqdır. Pambıq, yalnız, Görənboy rayonunda əkilir. Qazax və Aqstafa, Şəmkir və Samux rayonları üzüm istehsalı üzrə, Gədəbəy, Şəmkir, Tovuz rayonları kartof istehsalı üzrə, Görənboy rayonu taxıl istehsalı üzrə ixtisaslaşmışdır. İqtisadi rayonda, həmçinin bostançılıq, tərəvəzçilik, meyvəçilik və heyvandarlıq sahələri inkişaf etmişdir.

Təkcə 2013/2017-ci illər əzində respublikamızın avtomobil yollarında daşınan yüklərin göstəricilərini araşdırsaq bu illər ərsində nəqliyyat sisteminin və avtomobil yollarının nə qədər əhəmiyyətli rola malik olduğunu görmüş olarıq,(cəđ.3.).

Cədvəl 3.

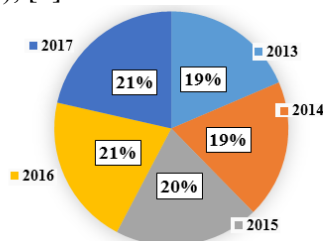
	2013	2014	2015	2016	2017
Avtomobil nəqliyyatı ilə yük daşınması, min ton	11923	12263	12871	13373	13778
Yük dövriyyəsi, mln.ton km	1416,2	1467,2	1539,8	1599,5	1650,2
Avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin daşınması, min nəfər	178343	187040	198731	207452	213650
Sərnişin dövriyyəsi, mln. sərnişin km	1326,2	1391,6	1479,8	1544,2	1591,6

Bütün bu göstəricilərlə Azərbaycanın yol təsərrüfatı sistemi Qafqazın nəqliyyat şəbəkəsində aparıcı rol oynayır və Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizləri üçün respublikamızın coğrafi-iqtisadi əhəmiyyətini daha da artırır.

Gəncə-Qazax iqtisadi rayonun kompleks inkişafında nəqliyyat sistemi əhəmiyyətli rol oynayır. Rayon Azərbaycanı Gürcüstan və Qara dənizin sahilləri ilə birləşdirən dəmir və avtomobil yolları üzərində yerləşir. Gəncə, Qazax və Ağstafa - əsas nəqliyyat qovşaqlarıdır. Gəncə şəhərində respublika əhəmiyyətli hava limanı yerləşir.

Xəzər dənizindən hasil edilən neftin və qazın dünya bazarına çıxarılması üçün çəkilən boru kəməri iqtisadi rayonun ərazisindən keçir. Rayonun əlverişli təbii şəraiti, saf iqlimi, mənzərəli dağ-meşə landşaftı, müalicəvi təsirli mineral suları beynəlxalq əhəmiyyətli istirahət-müalicə müəssisələrinin yaradılmasına imkan verir. Dəniz səviyyəsindən 1566 m yüksəklikdə Göy-Göl və Hacıkənd istirahət guşələri salınmışdır. Naftalan istirahət-müalicə kompleksi ümüdünya əhəmiyyətlidir.

Bu illər ərsində yük və sərnişin daşımalarında Satatistik məlumatlara nəzər salağ. Aşağıda qrafiki asılığla göstərilmişdir,(şək.2.), [3].

Şək. 2. Avtomobil nəqliyyatı ilə yük daşınması.mln.ton

Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda əhalinin sayı - 1274,8 min nəfər, sıxlığı - 1 km² 104 nəfər(1 yanvar 2018-ci il). Bununla yanaşı Gəncə şəhəri Qazax rayonu Ağstafa rayonu Tovuz rayonu Şəmkir rayonu Gədəbəy rayonu Daşkəsən rayonu Göygöl rayonu Samux rayonu, Goranboy rayonu, Naftalan Şəhərinə daxil olan turistlərin sayı marağ doğurur. [6]

İqtisadi rayonun əlverişli təbii şəraiti və iqtisadi-coğrafi mövqeyi əhalinin məskunlaşmasında mühüm rol oynamışdır. Əhalinin ümumi sayı 1 yanvar 2011-cu il tarixinə olan məlumata görə ölkə əhalisinin 13,6 %-ni təşkil edir. İqtisadi rayonda əhalinin 47 faizi şəhərlərdə, 53 faizi kəndlərdə yaşayır. Əhalinin orta sıxlığı hər km²-ə 95 nəfər təşkil edir. Azərbaycan respublika əhalisinin təqribən

əhalisinin sıx məskunlaşdığını nəzərə alsaq Azərbaycan Respublikası üzrə kənd təsərrüfatı məhsulunun 13-14%-i, o cümlədən, kartofun 80-85%-i, üzümün 28%-i, heyvandarlıq məhsullarının 15 faizi bu rayonun payına düşür. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda kənd təsərrüfatının əsas ixtisaslaşma sahələri kartofun becərilməsi, üzümçülük və taxılçılıqdır. Pambıq, yalnız, Göranboy rayonunda əkilir. Qazax və Aqstafa, Şəmkir və Samux rayonları üzüm istehsalı üzrə, Gədəbəy, Şəmkir, Tovuz rayonları kartof istehsalı üzrə, Göranboy rayonu taxıl istehsalı üzrə ixtisaslaşmışdır. İqtisadi rayonda, həmçinin bostançılıq, tərəvəzçilik, meyvəçilik və heyvandarlıq sahələri inkişaf etmişdir.

“Şəmkir Aqropark” MMC Cənubi Qafqazda ilk "Aqropark" formatlı kənd təsərrüfatı layihəsidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının 16 aprel 2014-cü il tarixli, "Aqrar sahədə idarəetmənin təkmilləşdirilməsi və institusional islahatların sürətləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında Fərmanla yaradılan Şəmkir Aqroparkının nəznində Loqistika mərkəzliyinin yaradılması iqtisadi rayona əhəmiyyətli təsir edir.

Bu kompleks beynəlxalq formatda fəaliyyət göstərmək üçün nəzərdə tutulmuş biznes layihəsidir. Aqroparkın yaradılması ölkənin ixrac həcmünün artırılmasında və coğrafiyasının genişləndirilməsində, milli brendlərin yaradılmasında, kiçik və orta fermerlərin innovativ qabiliyyətinin artırılmasında, intensiv metodların geniş tətbiqində, kənd təsərrüfatı sahəsində əlaqələndirilmiş vahid sistemin, eləcə də istehsalçı, emalçı və istehlakçı arasında inteqrasiya münasibətlərinin formalaşmasında, yüksək məhsuldarlığın əldə olunmasında, aqrar sahədə ixtisaslı kadrların hazırlanmasında və yeni iş yerlərinin yaradılmasında əhəmiyyətli rol oynayacaqdır.

Bundan başqa Gəncə-Qazax iqtisadi rayonun kompleks inkişafında nəqliyyat sistemi əhəmiyyətli rol oynayır. Rayon Azərbaycanı Gürcüstan və Qara dənizin sahilləri ilə birləşdirən dəmir və avtomobil yolları üzərində yerləşir. Gəncə, Qazax və Ağstafa - əsas nəqliyyat qovşaqlarıdır. Gəncə şəhərində respublika əhəmiyyətli hava limanı yerləşir.

İstehsalın hərtərəfli inkişafı ilə əlaqədar olaraq Gəncə - Qazax iqtisadi rayonunun nəqliyyatı və nəqliyyat sistemi yaxşı inkişaf etmişdir. Hər şeydən əvvəl onu qeyd etmək lazımdır ki, Avroasiya nəqliyyat dəhlizinin və ya İpək yolunun 200 km-dən artıq hissəsi bu iqtisadi rayonun ərazisindən keçir. Ən mühüm dəmir yolu xətti 1883-cü ildə istifadəyə verilmiş beynəlxalq əhəmiyyətli Bakı-Tbilisi magistral yoludur,[4].

Bu xətdən, Daşkəsən dəmir filizini daşımaq üçün çəkilən Alabaşlı-Quşçu, bentonit gilini daşımaq üçün çəkilmiş Ağstafa-Qazax-Daş Salahlı Ağstafa-Qazax dəmir yolları - qolları ayrılır.

Gəncə, Ağstafa, Saloğlu, Böyük Kəsik yük vurma və yük boşaltma əməliyyatları həyata keçirmək üçün əlavə ehtiyat dəmir yollarına malik ən mühüm stansiyalardır. Yaxın gələcəkdə Bakı-Tbilisi dəmir yolunun davamı olan, Azərbaycan Respublikasını qardaş Türkiyə Respublikası ilə birbaşa dəmir yolu ilə əlaqələndirəcək Bakı-Tbilisi-Qars xəttinin işə düşməsi Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunun xarici əlaqələrini daha da genişləndirəcəkdir. Ən əsas avtomobil yolları isə Bakı-Tbilisi dəmir yoluna paralel uzanan Bakı-Gəncə-Qazax-Tbilisi xəttidir. Bu magistral xətti iqtisadi rayonun dağlıq hissələri ilə birləşdirən Şəmkir-Gədəbəy, Gəncə-Daşkəsən, Goranboy-Ağcakənd şosse yollarıdır. Dağlıq ərazilərdə yük və sərnişin daşınmasında əsas yeri avtomobil nəqliyyatı tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. AZE-TRANSPORT
2. Nəqliyyat dəhlizləri-ADY Express
3. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatı. 2018-ci il.
4. Azərbaycan Avtomobil Yolları-Vikipediya
5. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu. Vikipediya <https://az.wikipedia.org> > wiki >
6. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu üzrə Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatı. 2018-ci il.

Assessment of economic importance of Ganca Gazakh highway.

*Candidate of technical sciences V.A.Mirzaliyev, Master S.Y.Alakbarov
Azerbaijan State Agrarian University*

SUMMARY

Key words: *transport system, transport corridors, east-west, north-south transport corridors, transportation, transit transportation, logistics, transport, infrastructure, Baku Alat Port, Economic Region, production enterprises, Highways, Silk Road, international relations, trade routes, security, road improvement, ecological safety*

The International Transport Corridors founded by great leader Heydar Aliyev are characterized by a significant share of the Azerbaijan road network in the economic development of the Republic of Azerbaijan.

Shamkir Agropark LLC, established by the decree of the president of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev dated 16.04.2014 "on measures to improve management in the agrarian sector and accelerate institutional reforms", is the first Agropark-shaped agricultural project in the South Caucasus and has a significant impact on the development of the logistics Central Economic district.

In connection with the comprehensive development of production, the transport and transport system of the Ganca - Gazakh economic region has developed well. First of all, it should be noted that more than 200 km of the Eurasian transport corridor or Silk Road, the Baku-Tbilisi-Kars railway (BTK), commissioned on October 30, 2017, passes through the territory of this economic District.

With all these indicators, the road system of Azerbaijan plays a leading role in the transport network of the Caucasus. Today, it further increases the geographical and economic importance of our republic for International Transport Corridors. In this regard, it is important to take measures on the International and state-level road traffic forecasted to support local economic growth in the region, and to solve serious road safety improvements on the Ganca-Gazakh-Georgia International Road.

УДК 629.113:625.096

Оценка экономического значения автомобильной дороги Гянджа-Газах

*Кандидат технических наук В.А.Мирзалиев, Магистрант С.Я.Алекперов
Азербайджанский государственный аграрный университет*

РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: *транспортная система, транспортные коридоры, восток-запад, транспортные коридоры север-юг, транспорт, транзитные перевозки, логистика, транспорт, инфраструктура, порт Бакинский Алят, экономический район, производственные предприятия, автомобильные дороги, Шелковый путь, международные отношения, торговля, дороги, безопасность движения, улучшение дорог, экологическая безопасность*

Международные транспортные коридоры, основанные великим лидером Гейдаром Алиевым, характеризуются значительной долей дорожной сети Азербайджана в экономическом развитии Азербайджанской Республики.

Транспортная система играет важную роль в комплексном развитии Гянджа-Газахского экономического района. Железные дороги и автомагистрали региона, соединяющие Азербайджан с Грузией и побережьем Черного моря, а также национальный аэропорт Гянджи являются частью этого экономического региона. Трубопровод для транспортировки нефти и газа из Каспийского моря на мировой рынок проходит через экономический регион.

ООО «Шамкир Агропарк» было создано Указом Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева от 16.04.2014 в качестве первого сельскохозяйственного проекта формата «Агропарк» на Южном Кавказе. Логистический центр «Агропарк» оказывает существенное влияние на развитие экономического региона.

Прежде всего следует отметить, что через территорию этого экономического района проходит более 200 км Евразийского транспортного коридора и Великого шелкового пути, железной дороги Баку-Тбилиси-Карс (БТК), введенной в эксплуатацию 30 октября 2017 года.

С этой точки зрения важно принять меры по прогнозируемому международному и государственному движению, которое будет поддерживать местный экономический рост в регионе, и серьезно повысить безопасность дорожного движения на международной дороге Гянджа-Газах-Грузия.